Rene Kappers

De oorkondetekst van 3 mei 1280: verlijbrief waarmee graaf Floris V heer Nicolaas van Kats met het Goed van Schoonhoven beleent.

Graaf Floris V beleent Nicolaas van Kats met het Goed van Schoonhoven, nadat hij Van Kats de lijftocht heeft laten afkopen waarmee vrouwe Asekijn, vrouwe van Schoonhoven, de weduwe van heer Hugo Botter, het Goed bezat. De graaf regelt o.m. de uitzonderingen op het hoge gerecht, de hoogte van de markttol, panding elders in Holland door schepenen van Schoonhoven, tolvrijdom in Holland voor poorters,'stadslucht maakt vrij' voor vreemdelingen en daarbij gelijkschakeling van hen met geboren poorters die al vrij en feodaal ongebonden zijn. De graaf bepaalt het geldende leenrecht bij de verlij en bij toekomstige vererving van het leen.

Fragment uit: Rene Kappers en Dick Mentink, 'Schoonhoven, meer dan 725? Stadsrechten als ontwikkelingsproces in drie stappen', HEK 30 (2006) 21-34.
Ten behoeve van het onderwijsproject 'Geschiedenislokaal' (www.geschiedenislokaal.nl).

3. Transcriptie en hertaling van de oorkonde van 1280

3.1 Toelichting

De oorkonde van 1280 is overgeleverd als *vidimus*[1] van 12 juli 1284. De uitvaardiger is Floris V en de begunstigde is Nicolaas van Kats. Het *vidimus* is in origineel aanwezig in het Stadsarchief van Schoonhoven.[2] We maakten onderstaande transcriptie.[3]

Tussen rechte haken hebben we het regelnummer van de oorkonde vermeld; er zijn tweeëntwintig regels. Voor ons betoog hebben we eenendertig genummerde alinea's onderscheiden. De onderscheiding deden we op geleide van de originele interpunctie, het hoofdlettergebruik en woorden die een nieuw artikel aanduiden zoals 'voorts' en 'ende'. Er zijn twee uitzonderingen. Alinea 9 beschrijft in drie zinnen de omvang van het leen 'het goed van Schoonhoven' welke wij in z'n geheel hebben gelaten. Alinea 23 bevat voor ons betoog een belangrijke bepaling. Die hebben wij apart onderscheiden. Inkortingen hebben wij opgelost zonder nadere aanduiding. Cursief is de tekst van het *vidimus*; in normaal schrift is onze hertaling weergegeven.

3.2 De tekst

1. [1] *H. bider gratien ons heren abt van sente mechghiels in antwerpen Groet alle de gene die dese lettren solen sien. ochte horen ende ombiet hen saluut in onsen here.*

---

[1] MNW, *Middelnederlands Woordenboek*. CD-Rom, Sdu ('s-Gravenhage, 1998), lemma 'vidimus'. Akte waarbij een gezaghebbende persoon onder zijn zegel verklaart, een oorkonde gezien te hebben, door welke verklaring hij de inhoud daarvan erkent.

[2] Streekarchief Midden-Holland (SMH), Oud Archief Schoonhoven (OAS), inv.nr. 189.

[3] Kruisheer, 1997, OBHZ IV, nrs. 1901 en 2165, wijzigt en voegt leestekens toe t.o.v. het vidimus. MNW, Sdu, 1998, M. Gysseling, *Corpus van middelnederlandse teksten* ('s-Gravenhage, 1977), deel I.2, nr. 551. Hij laat de interpunctie en hoofdlettergebruik uit het vidimus onveranderd. Voor ons doel, de juridische interpretatie, gaven we de voorkeur aan de originele interpunctie. Uit het handschrift valt op te maken dat de *scribent*, de abt, een punt zette waar wij heden ten dage een komma gebruiken, en een 'ondersteboven staande' puntkomma waar wij heden ten dage een punt zetten. Wij hebben de punt en puntkomma uit het *vidimus* in de transcriptie gehandhaafd evenals het hoofdlettergebruik.

H. bij de gratie ons Heren, abt van sint Michiels in Antwerpen, groet al degenen die deze brief zullen zien of horen en groet hen plechtig in onze Heer,

2. *Ghi sult weten dat wi de lettren die hir na [2] bescreven sin wel beseghelt ende ghescreven saghen in desen worden...*
Gij moet weten dat wij de brief die hier na beschreven is, goed gezegeld en beschreven zagen in deze woorden ...

3. *Wi florens grave van hollant doen cundech allen den ghenen die dese lettren sullen sien ofte horen.*
Wij Floris, graaf van Holland, maken bekend aan al degenen die deze brief zullen zien of horen,

4. *dat her clais van katse hevet gecoft ende afgheloest [3] al die liiftocht die vrouwe asekiin vrouwe van scoenhove die wiif was wilen oer heren hughen botren; Ende nu wiif es here sveders van sulen hadden an den gude van scoenhove ende al dat daer toe behorde alsoe groet ende [4] alsoe heellike alse her huge botre hore teliiftochte dat ghemaket hadde;*
dat heer Nikolaas van Kats heeft gekocht en afgelost de gehele lijftocht die vrouw Asekijn, vrouwe van Schoonhoven, die echtgenote was van wijlen onze heer Hugo Botter, en nu echtgenote is van heer Zweder van Zuilen, had aan het goed van Schoonhoven en alles dat daar toe behoorde, zo groot en zo geheel en al als heer Hugo Botter haar ~~dat~~ tot lijftocht dat had gemaakt.

5. *ende bi din dat her hughe ne geen kint na hom gelaten hevet dat dit goet na hom met rechte soude of mochte van ons houden ende ons dat goet [5] ledich worden soude na deser vrouwen asekin doede*
en omdat heer Hugo geen kind nagelaten heeft dat dit goed na hem in rechte van ons zou houden of mogen houden, en omdat voor ons dat goed ~~vacant~~ ledig zou worden na de dood van deze vrouw Asekijn

6. *ende dat dese vorghenoemde her clais nu hevet ghecoft ende af gheloest jeghen dese vorghenoemde vrowe van scoenhove bi onsen rade ende bi onsen wille.*
en dat deze voornoemde heer Nicolaas nu (zijn verplichting) heeft voldaan[4] en afgelost jegens deze voornoemde vrouwe van Schoonhoven met ons advies en volgens onze wens,

7. *soe wille wi dat dit cundech sin [6] allen den ghenen die nu jeghewordech sin ofte hir na comen solen dat wi desen vorghenoemden her claise omme menegherande trouwen dienst ende svaeren arebeit den hi dicke vor ons ghedaen heft*;
daarom willen wij dat dit bekend wordt aan al degenen die er nu tegenwoordig zijn of hier na zullen komen, dat wij deze voorgenoemde heer Nicolaas om veelsoortige trouwe diensten en zware arbeid die hij dikwijls voor ons gedaan heeft,

8. Ghegheven hebben to rechten lene dit [7] vorghenoemde goet van scoenhove
gegeven hebben als recht leen dit voorgenoemde goed van Schoonhoven

9. *also gehelicke alsit onse vorvaren ende wi dar hadden; ende oc also ghehelicke alsit vp ons of vp ons erfnamen comen mochte; In gerechte. ende in tiende. ende in bede. ende dar toe in allen goede dat [8] dar toe behort.*

[4] MNW, lemma ‘costen’, verwijzing lemma ‘custen’, nr. 1.

zo geheel en al als onze voorvaderen en wij daar bezaten; en ook zo geheel en al als het aan ons of aan onze erfgenamen zou komen. In gerechten, in tienden, in beden, en daarenboven in alle goederen die daarbij behoren,

10. *Wo soe hit ghenomet si niet huut gesat sunder allene of een man sins lives vorborde dat ne soude niet rechten sonder onsen baeliu van suuthollant of sinen rechtre..*
Hoe het ook genoemd wordt, niets uitgezonderd, behalve wanneer een man zijn leven zal kunnen verbeuren, dat zal niet berecht worden zonder onze baljuw van Zuidholland[5] of zijn rechter..

11. *voert ware dat sake dat her clais onsen baeliu ende sinen rechtre [9] omboede ende si daer niet comen en willen of ne mochten ter stede ende vp der stonde alse hi rechten soude ende hi des orconde hadde van tven onser manne soe mach dese vorghenoemde her clais of sin rechtre dat rechten sonder onsen baeliu ende sinen rechtre.* [10]
Voorts in het geval dat heer Nicolaas onze baljuw en zijn rechter ontbood, en zij niet zouden willen of kunnen komen ter plaatse en ten tijde dat hij zou willen berechten, en hij zou twee van onze leenmannen daarbij als getuigen hebben, dan mag de voorgenoemde heer Nicolaas of zijn rechter de zaak berechten zonder onze baljuw en zijn rechter,

12. *ware oec dat sake dat onse baeliu of sin rechtre dar quamen alse si omboden waren soe souden si daer bi sitten dar her clais of sin rechtre dat berechtede.*
In het geval dat onze baljuw of zijn rechter daar kwamen zoals ze ontboden waren, dan zouden zij er bij zitten daar waar heer Nicolaas of zijn rechter dat berechten zou,

13. *Ende wat goede dar af gheviele ofte quamen des soude wi hebben dien helft ende her clais dander helft.*
En van de goederen die daaruit zouden vervallen, daarvan zouden wij de helft hebben en heer Nicolaas de andere helft,

14. *ende soene [11] ende de lantwinninghe de sal staen an desen vorghenoemde here claise ende niet an ons.*
en zoen en landwinning[6] die zullen bestemd zijn[7] voor deze voorgenoemde heer Nicolaas en niet voor ons,

15. *Vort soe hebbe wi hem ghegeven dat alle de ghene de toete sinen market comen dat si marke tolle geven salen.*
Verder hebben wij hem gegeven dat al degenen die naar zijn markt komen, markttol zullen geven,

16. *ende wi gheorloven hom des dat hi alle sine boeten setten mach [12] van sire heerscep also groet ende alsoe clene alse hem selven donket goet.*
en wij staan hem toe dat hij al zijn boeten -of straffen-[8] bepalen mag vanuit zijn heerschappij[9], zo hoog of zo laag als het hem zelf goed dunkt,

---

[5] O. van den Arend, *Zeven lokale baljuwschappen in Holland*, (Hilversum1993), blz. 102-104. Het baljuwschap Zuidholland omvatte destijds het deel van Holland bezuiden de IJssel, Merwede en Maasmond, ook wel aangeduid als 'het gebied rondom Dordrecht'.
[6] C. Glaudemans, *Om die wrake wille* (Hilversum, 2004). Blz. 26. Zoen: procedure tussen twee vetevoerende maagschappen of families. Blz. 249. Zoengeld: het hiermee gemoeide bedrag. Blz. 281: Landwinning: toestemming aan een verzoende banneling terug te keren. Hierbij werd een bedrag betaald aan de graaf, in dit geval echter aan heer Nicolaas
[7] MNW, lemma 'Staen', nr. 5.

17. *Vort hebbe wi hem verleent ende willen dat; waer dat sake dat enech man huut onsen lande ouerdaet dade binnen sire porte of in sinen gherechte dat onse baeliu of sin rechtre so wanneer dat [13]si vermanet worden van heren claise of van sinen boede so solen si den man die de ouerdaet gedaen hevet in heren clais gherechte weder in brenghen ten rechte.*
Verder hebben wij hem verleend, en bevelen dat, wanneer enige man uit ons land een misdaad pleegde binnen zijn poort of in zijn rechtsgebied, onze baljuw of zijn rechter, desgevraagd door heer Nicolaas of door zijn bode, de man die de misdaad begaan heeft, zullen terugbrengen in het rechtsgebied van heer Nicolaas voor het gerecht,

18. *ende al sulke boete alse hi vpden man bedinghen mach de sal de man boeten ende gelden.*
en elke boete -of straf- die hij de man zal opleggen, die zal de man ondergaan of betalen,

19. *Ende alde scout de gemaket [14] wert te scoenhove ende dat scepenen binnen scoenhove cundech is die sullen si huut panden so waer soet is in onsen lande.*
En oude verplichting of schuld[10] die werd aangegaan te Schoonhoven, en die de schepenen binnen Schoonhoven bekend is die ~~kunnen~~ moeten zij -schepenen- laten gelden door panding[11], ongeacht waar dan ook in ons land,

20. *ende dit ghebiede wi al onsen baeliuwen ende horen rechtren binnen onsen lande dat si dit doen.*
en wij bevelen aan al onze baljuwen en hun rechters binnen ons land, dat zij dit uitvoeren,

21. *Vort hebbe wi heren claise verleent dat alle de porteren de binnen scoenhove [15] wonen tollen vri salen varen in alle onsen lande*
Voorts hebben wij heer Nicolaas verleend dat alle poorters die binnen Schoonhoven wonen tolvrij zullen varen in geheel ons land

22. *ende daer toe hebbe wi hem oec verleent waret sake dat een heighen man inde porte to scoenhove quame wonen ende portre dar worde; ende dar jaer ende dach woende ongecalengiert ende ane gesproken van sinen here des heigen hi geweset [16] hadde dat hi vort meer darnae vri ende ledech blive*
en daarbij hebben wij hem ook verleend, dat in geval een eigen man[12] in de poort te Schoonhoven zou komen wonen en daar poorter zou worden, en daar jaar en dag woonde, zonder in rechte of anderszins te zijn aangesproken door zijn heer waarvan hij de eigen man was geweest, dat hij daarna voortaan vrij en ongebonden zal zijn

23. *geliic enen andren gebornen portre van scoenhove.*
gelijk als een andere geboren poorter van Schoonhoven,

24. *Ende vort hebbe wi oec hirboven heren claise verleent al dit goet met alle desen punten de hirvore bescreven sin in deser vorwarden dat dit vorghenoemde goet vp ons noch vp [17] onse ernamen niet weder comen mach also langhe alse her clais eneghen sone na sire doet*

---

[8] MNW, lemma 'Boete', nr. 3 ; lemma 'Boeten', nrs. 3,4.
[9] MNW, lemma 'Heerscap', nrs. 2,4.
[10] MNW, lemma 'Schout', nrs. 1 t/m 8.
[11] A.S. De Blécourt, *Kort begrip van het oud-vaderlands burgerlijk recht* (Groningen, 1959), blz. 264, nrs. 186 en 187.
[12] De Monté Verloren, Spruit, 2000, blz. 37, 78, 111. Een 'eigen man' was op een bepaalde wijze gebonden aan een heer.

laet of datter enich wittelic manneoeft levet die van ham ofte van sinen sonen wittelike hir namaels gewonnen werd.
En voorts hebben wij bovendien ook aan heer Nicolaas het gehele goed met al deze bovengenoemde punten verleend, op de voorwaarde dat dit voorgenoemde goed niet aan ons noch aan onze erfgenamen terugkomen zal, zo lang als heer Nicolaas na zijn dood enige zoon nalaat, of dat er enige wettelijke mannelijke nakomeling leeft die van hem of van een van zijn zonen hierna geboren zal worden,

25. *In deser manieren teverstane dat ommer de houste sone de vanheren claise ende van [18] sinen sone nederwart comet dit goet besitten sal in rechten lene alse sede ende gewont is in hollant behouden alle dese pointen die hir voren bescreven sin.*
Op deze wijze te verstaan, dat immer de oudste zoon die van heer Nicolaas en van zijn zonen, die van hem afstammen, dit goed zal bezitten in recht leen, naar zeden en gewoonten in Holland met inbegrip van al deze punten die hiervoor beschreven zijn,

26. *mar waer dat sake datter na here claise doede ende sire sonen anders geen kint dan dochtre telive ne bleve so soude dit goet weder [19] comen up onse genade.*
maar in geval dat na het overlijden van heer Nicolaas of van zijn zonen er geen ander kind dan een dochter in leven was, dan zou dit goed weer tot onze vrije beschikking komen,

27. *Over deser ghiften ende deser vorwarde was here Johan en gecoren biscop van hutrecht. her symoen van harleem. her johan persin. her sveder van sulen. her aernout van emeskerke. her sveder van bosincheem. ende anders vele onser manne [20] va hollant ende va zelant.*
Bij deze overdracht en deze voorwaarden was heer Johan gekozen bisschop van Utrecht, heer Simon van Haarlem, heer Johan Persijn, heer Zweder van Zuilen, heer Arnout van Emeskerke[13], heer Zweder van Beusinchem, en veel andere van onze leenmannen van Holland en van Zeeland,
28. *In oconde van desen dinghe soe hebbe wi desen brief doen segelen met onsen segele ende met segelen des vorgenoemden gecorne van utrecht ende der riddre die hir genomet sin.*
Ter bevestiging van deze overeenkomst hebben wij deze brief laten zegelen met ons zegel en met zegels van de voorgenoemde elect van Utrecht en de ridders die hier genoemd zijn,

29. *Dit gescede doe wi laghen vor [21] vredelant inden jaren onses heren dusenthich tve hondirtich ende achtentich indes heileges crusen dage alsit gevonden wart.*
Dit had plaats toen wij voor Vreeland lagen in het jaar ons Heren 1280, in de Heilige Kruisdag (= 3 mei),

30. *ende wi besegelden desen brief om dit cundech temakene*
en wij bezegelen deze brief om dit te bekrachtigen

31. *vp sente jacobs dach alse men scrivet die jaer ons heren dusent. tve [22] hondert ende vier en tachtich.*
op sint Jacobsdag toen men schreef het jaar ons Heren duizend, twee honderd en vier en tachtig (= 25 juli 1284).

o o o

[13] Emeskerke lag in de Groote of Hollandse waard en is met de St.Elisabethsvloed in 1421 verdronken.